

Література

1. Актуальні проблеми становлення і розвитку національної школи / ред. група: Г.С. Дегтярьов, Є.І. Сявавко, М.С. Якубовська. – К. : Хрещатик, 1992. – 109 с.
2. Головка М.В. Особливості організації та вдосконалення системи навчання в умовах Болонського процесу / М.В. Головка // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. – 2006. – № 43. – С. 7–11.
3. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття) // Збірник державних документів, що регламентують роботу закладів освіти України / укл. С.Г. Мельничук. – Кіровоград, 2004. – С. 7–30.
4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7–13.
5. Національна доктрина розвитку освіти // Збірник державних документів, що регламентують роботу закладів освіти України / укл. С.Г. Мельничук. – Кіровоград, 2004. – С. 120–133.
6. Програма розвитку виховання в системі освіти України на 2003–2012 роки // Національна програма виховання дітей і молоді в Україні: стан та перспективи. – Херсон, 2003. – С. 2–23.
7. Стаднік Л. Виховання громадянської зрілості // Професійно-технічна освіта. – 2001. – № 3. – С. 10–12.

ГНІЗДІЛОВА О.А.

НАУКОВА ШКОЛА А.І. ЗІЛЬБЕРШТЕЙНА: МИНУЛЕ Й СУЧАСНІСТЬ

Реалії сьогодення, процес оновлення змісту, форм і методів організації вищої педагогічної освіти потребують удосконалення системи професійної підготовки науково-педагогічних кадрів та актуалізують проблему ретроспективного осмислення становлення й розвитку системи підготовки фахівців у наукових школах України, що сприятиме виваженням підходам до вироблення сучасних освітніх концепцій. Крім того, минулий педагогічний досвід потребує узагальнення, критичного аналізу в контексті нових соціальних, культурних та ідеологічних реалій.

Слід ученого в історії залежить від того, наскільки його погляди актуальні, здатні служити наступним поколінням. Велику кількість ідей залишив у спадок Андрій Ілліч Зільберштейн – талановитий педагог, визнаний у науці авторитет, професор та завідувач кафедри педагогіки Харківського державного педагогічного інституту імені Г.С. Сковороди (1939–1978 рр.).

Мета статті – висвітлити особистий внесок талановитого педагога, професора А.І. Зільберштейна в розбудову системи підготовки науково-педагогічних кадрів в Україні.

Базовою структурою для розгортання багатоаспектної підготовки науково-педагогічних кадрів і постійного відтворення поколінь учених була впродовж багатьох років наукова школа А.І. Зільберштейна, що існувала при кафедрі педагогіки Харківського державного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Своєю відданістю професії, наполегливою працею, життєдайною енергією та оптимізмом він впливав на долі багатьох людей, спрямовував їх на наукову творчість. Важливою функцією наукової школи А.І. Зільберштейна була турбота про наукову зміну, про підготовку висококваліфікованих дослідників. Під керівництвом А.І. Зільберштейна підготовлено й успішно захищено 26 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Характерною ознакою зазначених досліджень є те, що виконувалися вони в контексті вимог часу, чутливо реагували на його потреби. Тематика виконаних під його керівництвом досліджень стосувалася реалізації ідеї наочного та проблемного навчання, зорієнтована в основному на питання активізації й управління пізнавальною діяльністю учнів.

Вивчення різних джерел [4; 16; 26; 28; 29] показує, що у 50-х рр. ХХ ст. значний внесок у дослідження проблеми закономірностей розвитку наочного навчання зробили представники наукової школи професора А.І. Зільберштейна. І хоча теорія наочного навчання розроблялася у працях М.Н. Гончарова, П.Н. Груздева, Л.В. Занкова, Н.А. Кокобєєвського, Д.О. Лордкіпанідзе, С.Х. Чавдарова, у ній залишалося багато спірних і невирішених питань, зокрема трактування поняття “наочність у навчанні”. На основі порівнянь поглядів вітчизняних і зарубіжних педагогів минулого, А.І. Зільберштейн дав тлумачення цієї дефініції. На його думку, під наочністю навчання треба розуміти “принцип, який вимагає в самому процесі навчання навмисно використовувати різні предмети і явища або їх відображення” [26, с. 24].

Вагомі аргументи на підтвердження значення наочності для розвитку пізнавальної активності школярів містять його праці “Дидактический анализ иллюстраций учебников средней школы” (1954 р.), “До питання про суть та значення принципу наочності в радянській дидактиці” (1955 р.), “Наочність у навчанні як принцип радянської дидактики” (1958 р.), “До питання про роль засобів наочного навчання в активізації пізнавальної діяльності учнів” (1961 р.), “Роль наглядности в активизации познавательной деятельности” (1963 р.), “Про роль засобів наочного навчання в активізації пізнавальної діяльності учнів” (1966 р.), “Использование средств наглядного обучения в условиях проблемно-поисковой деятельности” (1974 р.).

А.І. Зільберштейн зосередився на виявленні основних дидактичних функцій наочності. Свої міркування із цього приводу він висловив у збірнику “Питання наочності в навчанні”, (1958 р.), що отримав вищу нагороду того часу – премію ім. К.Д. Ушинського [16]. Учений довів, що наочність є засобом формування наукового світогляду, розвитку спостережливості, мовлення, мислення, емоційної сфери школярів. На його думку, наочність забезпечує міцність і свідоме засвоєння знань, правильне відображення у свідомості учнів реальної об’єктивної дійсності. За твердженням А.І. Зільберштейна, наочність сприяє підвищенню інтересу до навчання, збагачує мотиви пізнавальної діяльності, стимулює самостійну розумову діяльність учнів [16, с. 3–34].

Спираючись на аналіз поглядів відомих вітчизняних і зарубіжних педагогів у галузі наочного навчання, він виділив типові риси, що характеризували суть цього принципу в педагогічній науці та встановлені наукою теоретичні положення, які розкривали місце й роль наочності в навчальному процесі. Провідними серед них А.І. Зільберштейн вважав такі: використання різних засобів наочності як важливої умови, що забезпечує в процесі навчання чітке відображення у свідомості учнів реальної дійсності; використання наочності як засобу, що не обмежується ознайомленням учнів із зовнішніми ознаками предметів і процесів, а розкриває суть явищ, які вивчаються; застосування різних видів наочності у взаємодії зі словом та опанування учнями міцними, свідомо засвоєними знаннями за допомогою взаємодії наочності з іншими дидактичними принципами. На думку вченого, визначені положення були зумовлені потребою широкого використання в навчальному процесі засобів наочності й дали змогу обґрунтувати їх багатогранне значення в розвитку особистості [16, с. 3–34].

Професор зазначав, що використання засобів наочного навчання створює найбільш ефективні умови для розвитку розумової діяльності учнів, орієнтує школярів на правильний шлях вирішення завдання, створює великі можливості для ро-

зширення й поглиблення матеріалу. Одночасно він підкреслював необхідність використання засобів наочного навчання для розвитку активності та самостійності дітей.

Саме тому одним з напрямів наукового пошуку учнів професора А.І. Зільберштейна у 50–60-х рр. стає проблема виявлення можливостей використання засобів унаочнення. Вирішення цього питання дало поштовх для цілої серії експериментально-педагогічних досліджень, які були виконані під його керівництвом. Розробку цієї проблеми досить активно вели учні професора (Х.М. Бобров, Л.С. Нечепоренко, М.О. Хімець, О.М. Ясько та ін.).

Дисертанти класифікували наочні посібники за характером наочних образів, покладених у їхню основу, дослідили значення та специфіку використання кожного їх виду в пізнавальній діяльності учнів [4; 29]. Вивчаючи проблему класифікації наочних посібників, дослідники на чолі з А.І. Зільберштейном встановили ряд дидактичних положень, які характеризували особливості застосування різних наочних посібників [16, с. 3–35].

Пошуки й зусилля А.І. Зільберштейна та його учнів у 1960–1970-х рр. були спрямовані на розробку системи виховання пізнавальних інтересів і самостійності учнів, методів навчання, що забезпечували якнайбільшу активізацію розумової діяльності школярів. У цій галузі вже було накопичено великий фактичний матеріал і завдання полягало в його теоретичному узагальненні, у подальшому розвитку теорії навчання.

Вивчення праць А.І. Зільберштейна [13–18] свідчить, що в цей час учений вивчав теоретичні питання активізації навчально-пізнавальної діяльності школярів і студентів в умовах проблемного навчання. Найбільш ефективним шляхом активізації пізнавальної діяльності та самостійності учнів, на думку вченого, є проблемне навчання. Головну увагу він зосередив на розробці підходів до з'ясування особливостей управління пізнавальною діяльністю учнівської молоді при вирішенні ними проблемних завдань. До провідних форм проблемного навчання А.І. Зільберштейн відносив:

- проблемний виклад навчального матеріалу, коли вчитель не просто повідомляє про наукові висновки, а стимулює мислення;
- проведення евристичної бесіди. Вчитель ставить проблемне запитання, сам накреслює шляхи пошуку, формулює запитання, на які відповідають учні, наближаючись під керівництвом учителя до розв'язання завдання;
- створення вчителем проблемних ситуацій, вирішення яких потребує більше знань, ніж мають учні.

Представниками наукової школи А.І. Зільберштейна було внесено якісно нові зміни в розвиток ідеї проблемного навчання. Було встановлено, що значний вплив на якість засвоєння знань справляють проблемні завдання, які поставлені за допомогою засобів наочного навчання та виступають засобами організації пізнавальної діяльності учнів.

Особливості організації проблемного навчання досліджували учні професора А.І. Зільберштейна (В.І. Лозова (1972 р.) [25], О.М. Доценко (1972 р.) [10], В.І. Євдокимов (1973 р.) [12], В.П. Барабаш (1975 р.) [3], Н.О. Воскресенська (1980 р.) [6] та ін.). Наукові спроби професора і його учнів з'ясувати сутність поняття “проблемна ситуація” та обґрунтувати умови успішної організації проблемного навчання привели до концептуальних висновків. Саме наочність у поєднанні зі словом учителя, доцільно поставленими проблемними запитаннями вони вважали найефективнішим засобом створення проблемних ситуацій у навчанні школярів.

Результати численних експериментальних досліджень учнів наукової школи А.І. Зільберштейна дали підстави стверджувати, що основою проблемних ситуацій, які створюються за допомогою засобів наочного навчання, можуть бути пізнавальні суперечності. Останні виникають унаслідок неможливості за допомогою наявних у школяра знань і способів діяльності розв'язати проблему, що виникла. Отже, дослідження показали, що суперечність між інформацією, переданою за допомогою слова, і даними, які отримано із сприйняття наочного матеріалу, стимулювала учня до пошукової діяльності та активного засвоєння нових знань.

Плідному розвитку проблеми формування пізнавальної активності учнів сприяли дослідження особливостей підручникотворення, використання ілюстрацій шкільних підручників як ефективного засобу реалізації принципу наочності. На думку професора А.І. Зільберштейна, взаємодіючи з текстом, ілюстрації шкільних підручників можуть сприяти більш глибокому його розумінню, формуванню необхідних уявлень, бути додатковим джерелом знань, створювати функціональну модель предметів і явищ. За твердженням професора, ілюстрації підручників забезпечують мотивацію учіння, полегшують процес виділення й запам'ятовування головного.

Проблема підготовки нових оригінальних підручників з різних предметів по-ставала неодноразово. У 60–80-х рр. ХХ ст. особливості підручникотворення та питання визначення ролі підручника в активізації пізнавальної діяльності учнів були предметом досліджень учнів наукової школи А.І. Зільберштейна (О.В. Попкова (1961 р.) [27], О.Я. Боданської (1972 р.) [5], Т.М. Дударенко (1978 р.) [11]). Оскільки підручники того часу були зорієнтовані переважно на інформаційну й відтворювальну функції, експериментальні дослідження довели доцільність проблемно-пошукової побудови навчального матеріалу підручників. Проблема використання навчальних можливостей підручників набула особливої актуальності у 60–70-х рр. ХХ ст., тому що у зв'язку з ускладненням змісту підручників, появою в них елементів проблемного викладу навчального матеріалу зросло значення дидактичних функцій ілюстрацій. Це стало поштовхом до ряду педагогічно-експериментальних досліджень означеної проблеми.

Дослідження О.В. Попкова показало, що характер зв'язку ілюстрації з текстом є необхідною умовою повноцінного засвоєння учнями матеріалу підручника, а різні види ілюстрацій стають ефективним засобом навчання тільки тоді, коли вони виступають у підручнику не ізольовано, а у визначеній системі, доповнюючи необхідними уявленнями [27].

Дисертаційна робота Т.М. Дударенко (1978) є логічним продовженням дослідження В. Попкова. Автор обґрунтувала методи роботи з ілюстраціями й текстом підручника, які спрямовані на керівництво процесом засвоєння та формування в учнів адекватних способів роботи з матеріалом підручника. Експеримент з навчання учнів роботі з ілюстраціями показав, що розвиток і вдосконалення в них уміння встановлювати зв'язки між ілюстрацією та текстом, визначати характер цих зв'язків і активно використовувати набуті вміння в процесі складання плану значно сприяє глибокому проникненню в сутність явищ, що вивчаються. Органічне поєднання різних видів самостійних робіт з ілюстраціями репродуктивного і творчого характеру, що вимагають від учнів у процесі навчання поступового відкриття, дослідження, знаходження нових знань у підручнику, сприяє розвитку самостійного мислення [11].

О.Я. Боданська у дисертаційному дослідженні теоретично обґрунтувала й експериментально довела, що підручник може стати дієвим засобом активізації пізнавальної діяльності учнів за умови дидактичної організації матеріалу проблемно-пошуковим способом [5].

Одними з умов підвищення ефективності та якості навчальної й виховної роботи було в ці роки покращення забезпечення шкіл технічними засобами, удосконалення методів навчання й виховання. Вирішуючи ці питання, А.І. Зільберштейн з аспірантом М.О. Лазарєвим досліджували питання щодо виявлення ролі діапроекційних матеріалів і фонозаписів в оптимізації навчального процесу, розвитку наукового мислення учнів, удосконалення самостійної діяльності, у поліпшенні контролю та самоконтролю [24].

Водночас розкриттю ролі й значення конструювання технічних засобів навчання як засобу підвищення рівня навчальної роботи, розвитку пізнавальної активності, самостійності, технічного мислення учнів була присвячена кандидатська дисертація М.В. Гадецького. Він визначив принципи відбору технічних засобів для конструювання, дослідив шляхи та способи підготовки учнів до творчої технічної діяльності при вивченні основ наук [7].

Отже, досліджуючи питання наочності та пізнавальної активності, учні наукової школи А.І. Зільберштейна розглянули можливості використання засобів наочного навчання у процесі активізації пізнавальної діяльності учнів. Вони довели, що нерозривність наочно-образного та словесно-понятійного мислення спостерігається вже на першій стадії мислення при різних розумових операціях, необхідних для пізнання суті явищ, що вивчаються. Тому принцип наочності вимагав використання засобів наочного навчання в таких формах, що сприяли б включенню уявлень та сприймань, які створюються на основі застосування цих засобів, у розумову діяльність учнів, стимулюючи та полегшуючи її.

Одне з актуальних питань вищої школи, що було предметом вивчення учнів професора А.І. Зільберштейна у 1970-х рр., – удосконалення контролю та оцінки знань і вмінь студентів. Проблеми організації й методики іспитів у вищій школі присвячені дисертаційна робота та ряд публікацій Т.Д. Солдатової (1978 р.), виконаних під керівництвом професора А.І. Зільберштейна [19–22].

У результаті експериментального дослідження педагог-науковець обґрунтував дидактичні принципи перевірки засвоєння знань студентів. Серед них провідними він вважав об'єктивність, достатню обґрунтованість оцінки та єдність вимог. Розглядаючи принцип об'єктивності оцінки знань і вмінь студентів, вчений зазначав, що цей принцип передбачав особливу діяльність викладача, у центрі якої якість знань, урахування шляхів, що пройшов студент у вивченні предмета, а також ставлення студентів до предмета, його наполегливість. Принцип достатньої обґрунтованості оцінки знань, навичок, вмінь студентів А.І. Зільберштейн вбачав у тому, що в умовах нетривалого зв'язку “викладач – студент” оцінка останнього може бути випадковою. Тому викладач повинен намагатися організувати навчальний процес упродовж семестру так, щоб була можливість всебічно й правильно оцінити відповідь під час іспиту [19–22].

Водночас до кола інтересів наукової школи А.І. Зільберштейна потрапляють різні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів. Аспірантами та здобувачами професора було вивчено такі аспекти досліджуваної проблеми:

- умови формування особистості вчителя фізичної культури у вищій школі (С.Ю. Балбенко, 1973 р.) [2];
- специфіка підготовки студентів вищих педагогічних закладів до позакласної роботи з навчального предмета в школі (В.П. Андрусенко, 1981 р.) [1];
- особливості підготовки майбутніх педагогів до профорієнтаційної роботи з учнями (С.Т. Золотухіна, 1984 р.) [23].

Отже, розуміючи велике значення активності та самостійності учнів у навчанні, А.І. Зільберштейн чітко визначив шляхи активізації навчально-пізнавальної діяльності: впровадження проблемного навчання, здійснення зв'язку теорії з практикою, систематичність і послідовність усіх ланок навчання, науково обґрунтоване використання наочності та цілеспрямоване компетентне керівництво цим процесом з боку вчителя.

Висновки. Як свідчить викладений матеріал, наукові дослідження, проведені під керівництвом А.І. Зільберштейна, знаходилися на передових рубежах тогочасної науки та зберігають своє значення в сучасних умовах. Професійний шлях учнів-науковців професора А.І. Зільберштейна є переконливим свідченням його великої особистої ролі у формуванні науково-педагогічних кадрів в Україні. Серед них – відомі науковці, доктори педагогічних наук, професори:

Євдокимов Віктор Іванович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України, завідувач кафедри теорії і методики професійної освіти, перший проректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Лозова Валентина Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України, голова координаційної ради з розгляду тем дисертаційних досліджень з педагогічних дисциплін при ХНПУ ім. Г.С. Сковороди;

Золотухіна Світлана Трохимівна – педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Нечепоренко Лідія Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна;

Гадецький Микола Васильович – професор, директор Інституту післядипломної освіти ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Воскресенська Наталія Остапівна – професор кафедри методики викладання філологічних дисциплін у початкових класах ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Лазарєв Микола Остапович – професор, завідувач кафедри педагогічної творчості Сумського педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Балбенко Степан Юрійович – професор кафедри педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди та ін.

Сьогодні професори В.І. Євдокимов, В.І. Лозова [9], Л.С. Нечепоренко, С.Т. Золотухіна [8] та інші – фундатори власних наукових шкіл – виховують гідну зміну науковців у галузі педагогічної освіти та примножують професійні та наукові здобутки свого педагога-наставника.

Література

1. Андрусенко В.П. Подготовка студентов педвуза к внеклассной работе по предмету в школе (на материале украинской литературы и языка) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теория и история педагогики” / В.П. Андрусенко. – Казань, 1981. – 16 с.

2. Балбенко С.Ю. Личность учителя физической культуры и условия ее формирования в высшей школе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теория и история педагогики” / С.Ю. Балбенко. – Одесса, 1973. – 19 с.

3. Барабаш В.П. Индивидуальный подход к учащимся в условиях проблемно-поисковой деятельности : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теория и история педагогики” / В.П. Барабаш. – Одесса, 1975. – 26 с.

4. Бобров Х.Н. Световая иллюстрация в учебном процессе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / Х.Н. Бобров. – Харьков, 1950. – 29 с.

5. Боданская О.Я. Учебник как средство активизации познавательной деятельности учащихся : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.730 “Теория педагогики” / О.Я. Боданская. – Киев, 1972. – 24 с.

6. Воскресенская Н.О. Проблемное обучение при усвоении новых знаний младшими школьниками : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теория и история педагогики” / Н.О. Воскресенская. – Киев, 1980. – 17 с.
7. Гадецкий Н.В. Образовательное значение конструирования технических средств обучения учащимися средних специальных учебных заведений : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теория и история педагогики” / Н.В. Гадецкий. – Киев, 1976. – 27 с.
8. Гнізділова О.А. Наукові здобутки кафедри загальної педагогіки / О.А. Гнізділова // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – Харків : ХНПУ, 2008. – Вип. 34. – С. 149–158.
9. Гнізділова О.А. Наукова школа професора В.І. Лозової / О.А. Гнізділова // Імідж сучасного педагога. – 2007. – № 9–10 (78–79). – С. 40–44.
10. Доценко А.М. Проблема формирования познавательной активности учащихся в истории педагогической мысли на Украине (1917–1941 гг.) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13730 “Теория педагогики” / А.М. Доценко. – Киев, 1972. – 17 с.
11. Дударенко Т.М. Дидактические основы методики работы с иллюстрациями школьных учебников (на материале географии и истории) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теория и история педагогики” / Т.М. Дударенко. – Киев, 1977. – 24 с.
12. Евдокимов В.И. Использование средств наглядного обучения в условиях проблемно-поисковой деятельности учащихся : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теория и история педагогики” / В.И. Евдокимов. – Киев, 1973. – 20 с.
13. Зільберштейн А.І. Деякі питання керівництва пізнавальною діяльністю учнів під час розв’язання ними проблемних задач / А.І. Зільберштейн // Матеріали ювілейної наукової сесії, присвяченої 50-річчю ХДП. – Х., 1969. – С. 48–50.
14. Зільберштейн А.І. До питання про роль засобів наочного навчання в активізації пізнавальної діяльності учнів : тези конференції ХГП ім. Г.С. Сковороди / А.І. Зільберштейн. – Х., 1961.
15. Зільберштейн А.І. Керування пізнавальною діяльністю учнів в умовах проблемного навчання // Питання проблемного навчання : зб. наук. праць. – К., 1978. – С. 7–20.
16. Зільберштейн А.І. Наочність у навчанні як принцип радянської дидактики / А.І. Зільберштейн // Питання наочності в навчанні : наукові записки кафедри педагогіки та психології. – Х. : ХДП, 1958. – Т. 29. – С. 3–35.
17. Зильберштейн А.И. Роль наглядности в активизации познавательной деятельности учащихся / А.И. Зильберштейн // Советская педагогика. – 1963. – № 3.
18. Зильберштейн А.И. Роль и значение средств наглядного обучения в управлении познавательной деятельностью учащихся при решении ими проблемных задач / А.И. Зильберштейн // Формирование умений и навыков в области познавательной деятельности в процессе изучения основ наук : сб. материалов Всесоюзной конференции. – Славянск, 1974.
19. Зильберштейн А.И. Проблема оценки разных сторон качеств знаний на экзаменах в высказываниях студентов и преподавателей вузов / А.И. Зильберштейн, Т.Д. Солдатова // Дидактика и теория воспитания в высшей школе. – Днепропетровск, 1974. – Вып. 3. – С. 33–38.
20. Зильберштейн А.И. Спорные вопросы экзамена как звена учебно-воспитательной работы высшей школы / А.И. Зильберштейн, Т.Д. Солдатова // Дидактика и теория воспитания в высшей школе. – Днепропетровск, 1972. – С. 126–133.
21. Зильберштейн А.И. Как оценивать качество знаний на экзаменах / А.И. Зильберштейн, Т.Д. Солдатова // Вестник высшей школы. – 1974. – № 7. – С. 81–82.
22. Зільберштейн А.І. Проведення екзаменів і заліків у вищій школі / А.І. Зільберштейн, Т.Д. Солдатова. – К., 1974. – 86 с.
23. Золотухина С.Т. Подготовка студентов педвуза к профориентационной работе с учащимися : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теория и история педагогики” / С.Т. Золотухина. – К., 1984. – 21 с.
24. Лазарев Н.Е. Исследование роли диапозитивов и фонозаписей в оптимизации учебного процесса (на материале гуманитарных предметов средней школы) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теория и история педагогики” / Н.Е. Лазарев. – К., 1979. – 20 с.
25. Лозовая В.И. Использование проблемных вопросов и заданий для проверки знаний учащихся : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теория и история педагогики” / В.И. Лозовая. – Казань, 1972. – 23 с.
26. Педагогічні погляди А.І. Зільберштейна і сучасність : зб. наук. праць / за ред. В.І. Лозової. – Х. : ХДПУ ім. Г.С. Сковороди, 1997. – 106 с.

27. Попков А.В. Дидактические основы иллюстрирования учебников средней общеобразовательной политехнической школы (на материале учебников истории и географии для V–VII классов) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / А.В. Попков. – К., 1961. – 19 с.

28. Прокопенко І.Ф. Харківська науково-педагогічна школа: теоретичні здобутки та досвід (20–70-ті рр. XX ст.) / І.Ф. Прокопенко, Л.Д. Попова, І.Т. Сіра. – Х. : ХНПУ, 2007. – 152 с.

29. Ясько А.М. Роль и значение различных типов наглядных пособий в процессе формирования научных понятий : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / А.М. Ясько. – Харьков, 1952. – 16 с.

ГОНЧАР О.В.

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА

Реалії постіндустріального простору, глобальної комп'ютеризації, зміни в соціокультурному, політичному розвитку будь-якого суспільства завжди знаходять своє відображення в освітній парадигмі епохи. Вимоги часу – підготовка спеціалістів, магістрів і наукових кадрів вищої кваліфікації як гармонійно розвинутої особистості, активної, креативної й конкурентоспроможної – ставлять перед вищою школою завдання пошуку нових підходів. Сьогодні стратегічним напрямом модернізації вищої школи України залишається включення студента до активної творчої пізнавальної діяльності, розвиток прагнення майбутніх фахівців до самоосвіти та самостійності.

Вищезазначене зумовило необхідність переходу від когнітивного типу навчання, при якому процес навчання зводиться до засвоєння навчальної програми, тобто знань, відібраних педагогом, до гуманістично орієнтованого навчального процесу, який спрямований на досягнення усвідомлених особистісно значущих цілей, де суб'єкти процесу навчання виступають як активні, рівноправні за мірою їх знань та можливостей партнери.

Під гуманістично орієнтованим навчанням розуміють теорію й практику, що десятиліттями напрацьовувалася як у вітчизняній, так і в західній науці. Гуманістична педагогіка, вільне виховання (США і Європа 1970-х рр.), педагогіка співробітництва (1980-ті рр., СРСР), переорієнтація позиції студента (учня) з об'єктної на суб'єктну, розробка особистісно орієнтованого навчання, проникнення інтерактивних технологій в освітній процес тощо – усе це близькі багато в чому поняття, що протистоять авторитарній педагогіці. Отже, становлення й розвиток на цьому історико-педагогічному етапі гуманістичного напрямку освіти зумовили докорінну зміну самого змісту ідеї педагогічної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про необхідність розв'язання різноманітних проблем, пов'язаних з розвитком ідеї педагогічної взаємодії. На це вказують сучасні українські вчені-педагоги: О.В. Глузман, С.С. Вітвицька, О.М. Друганова, С.Т. Золотухіна, М.Б. Євтух, В.С. Курило, О.М. Микитюк, С.О. Микитюк, В.К. Майбородова, Н.С. Побірченко, Н.В. Пузирьова, О.А. Рацул та ін.

Як свідчить проведене дослідження, останніми десятиріччями проблема педагогічної взаємодії викладачів і студентів продуктивно розробляється в різних аспектах. Так, дослідники А.Б. Добрович, І.В. Дубровіна, Н.В. Єлізарова, М.І. Фрумін, Г.А. Цукерман, Е.В. Чудінова та інші звертаються до особливостей навчального співробітництва як однієї з форм педагогічної взаємодії.